

KIRJA-ARVOSTELU

Kristiina Kalleinen

Suomalaisnaisten kohtaloita Neuvosto-Karjalassa

 Pakolaiset, punapakolaiset, historia Neuvosto-Karjala, naiset

VTT, dosentti Kristiina Kalleinen. Poliittinen historia, Helsingin yliopisto. kristiina.kalleinen@helsinki.fi

95

Maria Lähteenmäki: *Punapakolaiset. Suomalaisnaisten elämä ja kohtalo Neuvosto-Karjalassa*. Helsinki: Gaudeamus 2022, 453 s. Kuvitettu, karttoja, liitteitä.

Joensuun yliopiston professori Maria Lähteenmäen tuore tutkimus suomalaisista punapakolaisista Neuvosto-Karjalassa liittyy aihepiirinsä puolesta vuonna 2020 perustettuun viisivuotiseen tutkimushankkeeseen Suomalaiset Venäjällä 1917–1964. Lähteenmäen tutkimuksella on kuitenkin pitempi tausta, sillä hän aloitti aiheeseen perehtymisen toimiessaan syyslukukauden 2008 vierailevana professorina Petroskoin valtioyliopistossa ja on sen jälkeen tehnyt useita kenttätutkimuksia alueella.

Lähteenmäen tutkimuksessa pääosassa ovat naiset ja heidän kokemushistoriansa, ja kirjan tarkoituksena on kuvata naisten arkisen elämän ehtoja Neuvosto-Karjalassa. Loppujen lopuksi kirja laajenee kuvaukseksi suomalaisen Karjalan elinkaaresta päättyen sen loppuun 1930-luvun puhdistuksissa, joissa varovaisesti arvioiden noin 15 000 suomalaista menetti henkensä. Suomalaisia naisuhreja käsittelevän liitteen taulukoista nähdään, että Neuvosto-Karjalan naisuhreja oli tämänhetkisen tiedon mukaan kaikkiaan 324, joista teloitettuna kuoli 162, vankileirissä tai vankilassa 148, karkotuksessa 7, ja seitsemästä ei ole tietoa. Mielenkiintoista on, että näistä kuolleista 47 naista kuului Venäjän/Neuvostoliiton kommunistiseen puolueeseen, joten edes puolueeseen kuuluminen ei pelastanut heitä pidätykseltä.

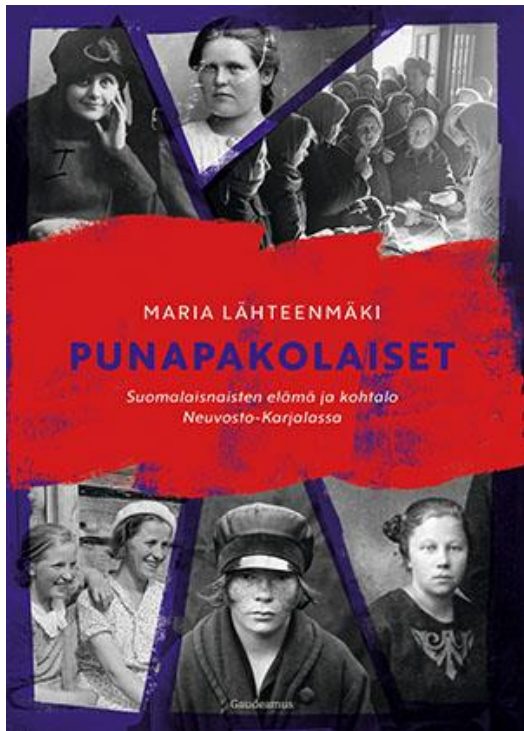
Laajan ja hyvin perusteellisen tutkimuksen lähdepohja perustuu pääosin Karjalan tiedeakatemian tiedekeskuksen arkistossa säilytettävään muistitieto- ja pienoiselämäkertakokoelmaan vuosilta 1931–1934, Suomen kommunistisen puolueen arkistoon sekä Etsivän Keskuspoliisin arkistoon. Neljässä liitteessä selvitetään tarkemmin lähdeaineistoa, Neuvosto-Karjalan väestöä, suomalaisia naisuhreja Neuvosto-Karjalassa 1930-luvulla sekä esitetään tutkimuksen tiivistelmä. Liite suomalaisista naisuhreista

käsittää peräti neljätoista taulukkoa, joissa kuvataan heidän ammattinimikkeitään, yleisimpiä työpaikkoja, pakolaisprofiileja, rangaistusmuotoja ja niin edelleen.

Kaikkien pakolaisten kohtaloista ei ole jäänyt dokumentteja arkistoihin. Siitä, että uusia lähteitä voi kuitenkin vielä olla löydettävissä, kertoo Kansallisarkiston joulun 2022 alla kuolinpesältä

lahjoituksena saama matkalaukku, joka sisälsi runsaasti erilaisia materiaalia kolmen Amerikasta Karjalaan muuttaneen suomalaisen – Helmi Malm, Ruth Niskanen ja Ernest Haapalainen – elämästä Neuvosto-Karjalassa. Ruth Niskanen pääsi miehensä Ernest Haapalaisen kanssa muuttamaan Suomeen Joensuuhun vielä vanhoilla päivillään vuonna 1996, ja matkalaukun sisältö on uutisen mukaan nimenomaan Haapalaisen keräämää ja säilyttämää aineistoa (Ilta-Sanomat 15.1.2023).

Punapakolaiset-ryhmään kuuluu Lähteenmäen tutkimuksessa kolme ryhmää: vuoden 1918 pakolaiset, 1930-luvun taloudelliset pakolaiset sekä siirtolaiset USA:sta ja Kanadasta. Heitä yhdisti käytännössä se, että he kaikki olivat enimmäkseen taloudellisia pakolaisia; vain suhteellisen harvalla oli vahva ideologinen vakaumus loikkaamisensa tai muuttamisensa taustalla. Vakaumuksensa vuoksi 1918–1919 loikkaneidenkin usko parempaan tulevaisuuteen horjui heidän kohdatessaan vielä sisällissotaa käyvän Venäjän sisäiset realiteetit: he joutuivat elämään nälkäräjällä ja ainoa työmahdollisuus

näytti olevan puna-armeija. Vuosina 1918–1922 eli Venäjän sisällissodan ja heimosotien aikana ensimmäiset palkalliset työt, joihin naisia palkattiin, olivatkin juuri sanitääriin ja sotilaan toimet.

Nälkäräjällä elävien punapakolaisten toimeentulo helpottui jonkin verran sen jälkeen, kun Lenin 1921 joutui höllentämään tiukkoja toimintatapojaan ja alkoi niin sanotun uuden talouspolitiikan eli suojasään aika (NEP). Ankarista oloista ja raskaasta työstä huolimatta toiveikkain ajanjakso pakolaisten kannalta oli juuri 1920-luku vuoteen 1928 saakka.

Kun olot Suomessa kiristivät 1930-luvun alussa säädettyjen kommunistilakien ja Lapuanliikkeen toiminnan myötä, syntyi uusi muuttoaalto itään loikkareiden muodossa. Mielenkiintoista on, että heitä ei idässä suinkaan toivotettu tervetulleiksi vaan päinvastoin moitittiin, sillä muutot itään heikensivät taistelevaa rintamaa Suomessa! Neuvostojärjestelmässä loikkarien seuraaminen tehostetusti oli alkanut jo 1925, jolloin Petroskoihinkin perustettiin suomalaisten loikkarien asiaa hoitava komitea, joka kuitenkin lakkautettiin tuloksettomana samana vuonna, ja loikkaritutkinnat siirtyivät valtion turvallisuuspalvelun hoitoon. Kuten Lähteenmäki kirjoittaa, paikoin tyrmäävän ja yleisesti viileän vastaanoton vuoksi osa vuosien 1931–1932 loikkareista halusi heti palata takaisin. Jotkut heistä onnistuivatkin, vaikka ei Suomikaan heitä iloiten ottanut vastaan, eivätkä kaikki halukkaat ainakaan laillisesti päässeet palaamaan.

Kaikista vastoinkäymisistä ja ongelmista huolimatta suuri osa Karjalan pakolaisnaisista halusi uskoa ja toivoa asioiden pian kohentuvan – olihan Neuvostoliitto nyt heidän uusi isänmaansa ja Karjala heidän lastensa koti. Karjalan autonomisen sosialistisen neuvostotasavallan kohtaloksi koitui kuitenkin sen suomalaisuus, vaikka virallisesti käytettiinkin termiä karjalaistamispolitiikka. Kulttuuriset vaikutteet periytyivät edelleen Suomesta: kohtalokasta tuolloin oli sitoutuminen nimenomaan

suomalaiskarjalaiseen kulttuuriperintöön, joka näyttävästi ilmeni 1935 Kalevalan satavuotisjuhlia vietettäessä. Vaikka tasavallan johtaja Edvard Gylling juhlien avajaisissa korosti Kalevalan olevan nimenomaan Karjalan eikä valkoisen Suomen kansalliseepos, ei juhlien suomalaiskansallinen innostus jäänyt havaitsematta juhlayleisön venäläisiltä tovereilta. Kohtalokasta oli, että 1930-luvun alkuvuosien aikana SKP:n piirissä oli käyty kiivasta mielipiteenvaihtoa myös vuoden 1918 sisällissodasta, ja Moskova-vetoisen SKP:n historiatyön rinnalle oli Petroskoihin perustettu oma Karjalan Tieteellisen Tutkimusinstituutin historiajaosto keräämään punapakolaisten muistelmia. Puhdistusten alettua nämä kaikki näyttäytyivät nationalismin pesäkkeinä ja salaorganisaatioina, joista oli päästävä eroon. Suomalaispakolaisten olisi pitänyt unohtaa oma etninen identiteettinsä ja siihen liittyvä historia, kieli ja kulttuuri ja liittyä suureen neuvostokansalaisten joukkoon. Toisilta tämä onnistui, mutta toisilta ei tunnetuin kohtalokkain seurauksin.

Lähteenmäki kuvaa perusteellisesti ja vankkaan tutkimukseen perustuen suomalaisten, etenkin naisten kohtaloita ja elämänkulkuja Neuvosto-Karjalassa ja Neuvostoliitossa. Teoksella on vahva viesti myös nykyhetkelle, jossa omasta maastaan syystä tai toisesta lähtemään joutuneet pakolaiset pyrkivät rakentamaan elämänsä uudestaan vieraissa oloissa: kuten Neuvosto-Karjalassa 1920–1930-luvulla niin nykyäänkin pakolaiset elävät kansalaisuuden välitilassa, jossa kansallisen kuulumisen ja ulkopuolisuuden ristiriita on useimmiten etnisten konfliktien taustalla.